

УДК 613-052.63

МИКОЛА РУДЕНКО

Київський національний університет будівництва і архітектури

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПРІОРИТЕТ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА В АСПЕКТІ ПРОФІЛАКТИКИ ТЮТЮНОПАЛІННЯ СЕРЕД СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВНЗ

Аналізуються результати анкетування щодо ставлення студентів гуманітарного профілю України й Польщі до таких негативних (здоров'яруйнівних) проявів девіантної поведінки як тютюнопаління, а також потенційних можливостях освітнього процесу в аспекті формування у студентів здоров'язберігаючої компетентності.

Стратегія реалізації такого підходу, на думку автора, має сприяти формуванню у керівництва вищих навчальних закладів, науково-педагогічних працівників здоров'язберігальної компетентності та включенню в їхню виховну й навчальну діяльність прийомів і методів здоров'язберігальних технологій.

***Ключові слова:** здоров'язберігальна компетентність, здоровий спосіб життя, якість життя, здоров'язберігальні технології, профілактика тютюнопаління.*

Постановка проблеми. Сформована у молоді людини, завдяки вихованню, умовна планка рівня якості життя буде визначати подальший спосіб життя, який, у свою чергу, на 50% визначає стан здоров'я людини (решту 50% поділяють приблизно: 20% – екологія, 20% – спадковість та 10% – рівень надання послуг системою охорони здоров'я).

З огляду на цей факт логічною є державна політика України в аспекті формування у молоді прихильності до здорового способу життя (далі ЗСЖ). Підтвердженням цьому – прийнята у 2001 р. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст., у якій серед пріоритетів державної політики розвитку освіти визначається популяризація здорового способу життя через освіту [4].

Ідея створення у молоді мотивації до здорового способу життя (далі ЗСЖ) повною мірою реалізувалася в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст., прийнятій у 2001 р. на II з'їзді освітян. У ній визначено формування здоров'я нації через освіту як один з пріоритетів державної політики в освітній галузі.

Найбільш сприятливим і таким, що заслуговує на увагу вітчизняних фахівців, є досвід сусідньої держави Польщі. Так для порівняння, за даними Держстату України від 26.9.2014 року, середня тривалість життя при народженні в Україні становить для чоловічого і жіночого населення 66,25 та 76,37 роки відповідно (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя) [6]. Для порівняння у Польщі – це 73,8 та 81,6 рік [7].

Як відомо, найбільш небезпечною, із точки зору впливу на здоров'я, є хибна звичка сучасної студентської молоді обох країн до тютюнопаління.

Отже, проблема постає у зміні ставлення сучасної студентської молоді до тютюнопаління завдяки реалізації в умовах вищих освітніх закладів ефективних освітніх технологій формування у студентів здоров'язберігаючої компетентності.

Проектування стратегії передбачає на першому діагностичному етапі з'ясування причин і обставин, що сприяють набуттю звички тютюнопаління у

студентів, в тому числі ще до набуття статусу студента (курсанта, слухача). З цією метою, нами були проведені паралельні дослідження чинників і обставин тютюнопаління серед студентів факультету педагогічних наук Вищої гуманітарно-економічної школи (м. Воцлавек, Польща) й курсантів Інституту кримінально-виконавчої служби України (м. Київ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна та психологічна науки вже досить тривалий час досліджують проблеми здоров'я сучасної молоді. Так значна увага зарубіжних педагогів спрямована на дослідження проблем освіти й здоров'я (Н.Абаскалова, А.Бедворс, Д.Бедворс, Т.Гіголаєва, Д.Натбім, Т.Орехова, Р.Пірсіг, Л.Татарникова, К.Тоунз, Р.Шнейдер). Проблемам здоров'я й ЗСЖ присвячені праці відомих вітчизняних науковців (М.Амосов, Г.Апанасенко, Е.Булич, В. Горашук, І.Муравов, О.Шиян). В системі ВНЗ цій проблемі приділяють увагу такі вітчизняні вчені як Д.Анікеєв, В.Базильчук, В.Барко, О.Бойко, О.Гладощук, Н.Завидівська, Ю.Ірхін, Т.Кириченко, Г. Кривошеєва, Т.Кушнірєва, С.Страшко, О.Яременко та інші. Одним із шляхів вирішення проблеми, на думку вітчизняних вчених і фахівців, є формування у молоді прихильності до ЗСЖ.

Отже, аналіз наукових робіт означених вчених і результатів соціальних досліджень свідчать про ряд протиріч між:

змiнами, що відбуваються в цiннiсних орієнтаціях сучасної молоді й майже незмінним арсеналом форм і методів соціально-виховної роботи в умовах освітньої діяльності ВНЗ, що сприяла б формуванню у студентів здоров'язберігаючої компетентності;

зростаючим впливом засобів масової інформації та оточуючого соціального середовища на формування стереотипів ризикованої (здоров'яруйнівної) поведінки молоді і недостатнім рівнем психолого-педагогічної компетентності учасників освітнього процесу в аспекті формування здоров'язберігаючої компетентності студентської молоді;

Означені протиріччя потребують аналізу існуючих стереотипів поведінки сучасних студентів ВНЗ (на прикладі України та Польщі) з метою виявлення основних чинників, викликів і тенденцій, а також унесення необхідних коректив у зміст здоров'язберігаючих технологій.

Мета статті полягає у з'ясуванні ставлення студентів гуманітарного профілю України й Польщі до таких негативних (здоров'яруйнівних) проявів девіантної поведінки як тютюнопаління, а також синтез потенційних можливостей освітнього процесу в аспекті формування у студентів здоров'язберігаючої компетентності. Інформація щодо основних показників сформованості такої компетентності на початкових курсах (перший та другий) може бути корисною для освітніх менеджерів у плані прогнозування й проектування соціально-виховної роботи з курсантами (студентами, слухачами) у ВНЗ і реалізації відповідних здоров'язберігаючих технологій.

Реалізація мети дослідження можлива завдяки вирішенню наступних завдань:

по-перше, – проаналізувати ситуацію щодо рівня знань, ставлень і особистої поведінки студентів України й Польщі стосовно таких аспектів девіантної поведінки як тютюнопаління, виявити особливості ставлення до ризикованої поведінки курсантів (студентів) обох країн;

по-друге, – узагальнити сутність поняття здоров'язберігаючої компетентності;

по-третє, – розробити рекомендації освітнім менеджерам, науково-педагогічним працівникам ВНЗ щодо проектування соціально-педагогічної системи профілактики здоров'яруйнівної поведінки й створення в рамках

системи соціально-педагогічної технології запобігання тютюнопалінню у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Загальний обсяг вибірки становить 265 студентів (135 чоловіків і 130 жінок), із яких 165 (101 чоловік та 64 жінки) юридичного й психологічного факультетів Інституту кримінально-виконавчої служби (м. Київ, Україна) й 100 студентів (34 чоловіки та 66 жінки) факультету педагогічних наук Вищої гуманітарно-економічної школи (м. Влоцлавек, Польща). Віковий поріг курсантів і студентів складає 17-25 років. Вибірка: репрезентативна.

Метод опитування: анкетування за місцем навчання респондентів для визначення ступеня володіння студентами основних положень щодо ЗСЖ і особливостей власної здоров'язберігаючої поведінки.

Під час навчання студентів у ВНЗ від науково-педагогічних працівників, старостату значною мірою залежить, чи спонукатиме освітній процес і пов'язана з ним навчальна-пізнавальна діяльність студента до усвідомлення, прийняття й дотримання норм, звичок ЗСЖ, безпечної поведінки. Перш за все цьому сприяють створення університетської атмосфери нетерпимості до тютюнопаління, вживання алкоголю й наркотиків, а також неризикованої сексуальної поведінки.

У дослідженні автор розглядає безпечну поведінку учасників освітнього процесу ВНЗ, як поведінку, що спрямована на збереження власного здоров'я шляхом особистого уникання вживання алкоголю, наркотиків, токсикоманії, ризикованої сексуальної поведінки. Це досягається озброєнням студентів знаннями про ЗСЖ, переваги безпечної моделі поведінки, формування у них відповідних навичок поведінки, які пізніше стануть їх настановами, переконанням і складовими здоров'язберігаючої компетентності. Формування здоров'язберігаючої компетентності має бути стратегічною метою освітніх здоров'язберігаючих технологій [1].

Розуміння терміну «здоров'язберігаюча компетентність» потребує аналізу й чіткого розмежування наукових понять «компетентність» і «компетенції», що, на жаль, у практиці нерідко вживаються як синоніми. У науковій літературі існують різні тлумачення цих категорій, які, хоч і принципово не відрізняються одне від одного, проте виділяють різні аспекти цього поняття. У своєму змісті «компетентність» уособлює не лише суму знань, навичок і умінь (ЗНУ), а й здатність до їх застосування, сукупність взаємозалежних якостей особистості, спрямованих на опанування певного кола предметів або процесів і необхідних для якісної та дієвої маніпуляції ними [3, с. 112]. Компетентність – це нова одиниця виміру освіченості людини.

Достатньо вагомо ця думка виражена у визначенні категорії компетентності Дж. Равеном як здатності людини, що необхідна для виконання конкретної дії в певній галузі діяльності, що поєднує в собі знання, навички, способи мислення й готовність нести відповідальність за свої вчинки. Науковець А. Бермус, досліджує компетентність з позиції інтегрованого підходу: «Компетентність є системною єдністю, що інтегрує особистісні, наочні й інструментальні (зокрема комунікативні) особливості й компоненти» [5, с. 301].

Для планування виховної діяльності в умовах ВНЗ важлива думка вченого С.Є. Трубочова про те, що «компетентність» може характеризувати результат освіти, але обмовляється – не обов'язково загальний результат, а й проміжний [3]. Таке розуміння компетентності, на думку автора, дає підстави освітнім менеджерам планувати й організовувати виховну роботу зі студентами, які вже мають попередній негативний досвід девіантної (здоров'яруйнівної) поведінки, зокрема такого її прояву, як тютюнопаління й вживання наркотиків.

У рамках дослідження було проведено анкетування з метою визначення мотивів тютюнопаління студентів і рівня сформованості їх здоров'язберігаючої компетентності за такими аспектами: когнітивний, мотиваційний та діяльнісний. Авторами була розроблена анкета, питання в якій були об'єднані в такі блоки: 1. Поінформованість щодо ЗСЖ; 2. Особиста поведінка студентів у контексті її безпечності або небезпечності.

По першому блоку аналіз обробки анкет дозволив отримати такий результат. На запитання: «Як Ви розумієте сутність поняття «здоровий спосіб життя»? 68% хлопців та 77% дівчат з України вказали, що це означає не пити, не курити, не вживати наркотики, безпечні сексуальні стосунки (в Польщі – 9% та 83% відповідно); 57% та 39% відповідно вважають, що це необхідність займатися спортом (в Польщі – 9% та 56% відповідно); мати повноцінне духовне життя як ЗСЖ вважають 20% хлопців і 13% дівчат (в Польщі – 3% й 1% відповідно).

Другий блок питань у аспекті особистої поведінки студентів-курців.

«У якому віці Ви почали курити»? Найбільша кількість тих, хто почав курити в Україні, припадає на вік 16 років для хлопців і дівчат – 12% та 12,5% відповідно (в Польщі – це 14 років для хлопців – 15% та 16 років у дівчат – 19%). Також цікавим є факт про кількість студентів в українському ВНЗ та польському, які заявили про те, що взагалі ніколи не курили. Таких в Україні виявилось 38% серед хлопців та 52% серед дівчат. У студентів із Польщі результати кращі – 50% чоловіків і 61% дівчат.

«Як часто й скільки курите сигарет?» Більшість студентів-курців на це питання відповіли, що курять у середньому від 10 до 20 цигарок у день. Таких студентів в українському ВНЗ 36% хлопців та 10% дівчат (59% серед хлопців, що курять у Польщі й 32% серед дівчат).

«Чому Ви курите?». На таке питання відповіді студентів розподілилися таким чином: 28% українських дівчат вказали на те, що це можливість знати стрес, серед хлопців – це 17%; 28% дівчат вказали, що це – звичка, серед хлопців таких 38%; серед польських однолітків-курців як можливість зняти стрес (розслабитись) вказали 38% дівчат і 25% хлопців; як звичка 54% дівчат і 87% відповідно.

«У яких обставинах Ви мали перший контакт із сигаретами?». 82% хлопців і 76% дівчат серед польських студентів вперше закурили в школі. Серед українських студентів такі показники: 48% та 58% відповідно.

«Хто у Вашій родині курить сигарети?» 76% польських хлопців студентів-курців вказали, що в їх сім'ї курить батько, для дівчат, які курять, – це 64%. Відповідно, 48% і 74% – показники для українських студентів.

Результати дослідження показали, що в означених ВНЗ кількість українських дівчат і хлопців, які курять, на 10% і 20% більше, ніж серед однолітків у Польщі. Менша кількість студентів-курців у Польщі, особливо серед хлопців, – це результат більш ефективної державної стратегії формування у молоді знань і навичок ЗСЖ, особливо на рівні дошкільної соціально-педагогічної освітньої підсистеми. Значну позитивну роль у цій підсистемі відіграє Польська Католицька церква й сім'я (хоча відсоток польських родин, у яких курять батьки, більший, ніж в Україні, в середньому на 18% для сімей українських дівчат, а також 34% для сімей українських хлопців). Значна кількість 74% українських студентів-дівчат наслідували цю звичку від своїх матерів (у Польщі – 64%). На відміну від дівчат, тільки 48% українських хлопців наслідували звичку курити від рідного батька.

Потенційні можливості щодо зміни поведінкових стереотипів українських студентів вищі, ніж у польських однолітків. Так, майже втричі серед українських

студентів-курців (17% проти 54% серед дівчат та 28% проти 87% серед хлопців) менша залежність від тютюнопаління (тобто, уже звичка). Тобто, поки тютюнопаління у студентській молоді – це спосіб розслабитися (зняти стрес), а не залежність або звичка, то є більше шансів позбутися цього явища пропозицією заміни на більш небезпечні для здоров'я поведінкові моделі зняття стресу, психічної й емоційної релаксації та отримання задоволення.

Результати дослідження дають підстави для проектування освітньої соціально-педагогічної системи профілактики тютюнопаління в умовах освітнього закладу. Автори визначають її як цілісну єдність усіх факторів, що сприяють досягненню поставленої мети: формування здоров'язберігаючої компетентності у студентів взагалі й у відмові від хибної звички тютюнопаління зокрема.

До основних факторів слід віднести організацію освітнього процесу в навчальному закладі на принципах популяції та заохочення ЗСЖ, побуту й активного дозвілля студентів, використання можливостей засобів масової інформації й агітації (в тому числі вузівської), соціально-педагогічного потенціалу сім'ї студентської молоді, національних і релігійних традицій, звичаїв і вірувань учасників освітнього процесу, можливості соціально-педагогічної компенсації й реабілітації студентів, схильних до тютюнопаління, соціально-педагогічну підготовку НПП з метою профілактики тютюнопаління.

На відміну від Польщі, в Україні, на жаль, немає такої авторитетної довіри й ефективного виховного впливу релігійних традицій на молодь у аспекті формування знань і навичок ЗСЖ. Отже, цей потенціал обов'язково слід відтворювати в поєднанні з сімейним вихованням.

Автор пропонує такі рекомендації щодо проектування соціально-педагогічних технологій профілактики тютюнопаління у ВНЗ:

спеціальне навчання НПП та старостату, заступників деканів із виховної роботи методичним осномом проведення занять із популяризації ЗСЖ узагалі й непримиренності до тютюнопаління зокрема;

залучення до профілактичної роботи серед учасників освітнього процесу ВНЗ державних і громадських організацій, представників релігійних конфесій, фахівців із соціальної роботи, фахових психологів, волонтерських організацій, студентів, лікарів тощо;

розробка інформаційних буклетів, плакатів, наочних матеріалів щодо пропаганди ЗСЖ (в тому числі на офіційних сайтах ВНЗ) і розповсюдження їх у корпусах навчальних закладів і студентських гуртожитках;

підготовка лідерів із числа найбільш соціально активних студентів, а також НПП щодо профілактичної роботи з питань профілактики тютюнопаління за методом «рівний - рівному»;

розповсюдження інформації серед учасників освітнього процесу ВНЗ щодо державних і неурядових організацій, які займаються ресоціалізацією людей, які хочуть позбавитись хибних звичок куріння, вживання алкоголю й наркотиків із вказівкою контактної інформації і адреси.

Висновок. Таким чином, планування й організація сучасним освітнім менеджером освітнього процесу у ВНЗ з урахування стратегії орієнтування виховної роботи на принципах збереження здоров'я студентів від хибної звички тютюнопаління через реалізацію сукупності відповідних здоров'язберігаючих технологій дозволить кардинально сприяти процесу формування у них здоров'язберігаючої компетентності.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з пошуком конкретних інноваційних дієвих і ефективних методик формування здоров'язберігаючої компетентності у студентів в умовах ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Ващенко О. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі /О. Ващенко., С. Свириденко // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – №8. – С. 1-6
2. Вовнова Н. А. Особенности формирования информационной компетентности студента ВУЗа / Н. А. Вовнова, А. В. Войнов // Инновации в образовании. – 2004. – № 4. – С. 111 – 118
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О.В. Овчарук. — К.: "К.І.С.", 2004. — 112 с.
4. П'янковський Г.В. Соціальна профілактика віл/сніду серед військовослужбовців (за поглядами зарубіжних фахівців)/ Г.В. П'янковський. – Збірник наукових праць. – К.: ВГІ НАОУ, 2001. – №6. – С. 36-41
5. White R.W. Motivatio Reconsidered: The Concept of Competence/ Psychological Review. — 1959. — № 66. — P. 297–333
6. Населення [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html – Заголовок з екрану.
7. Trwanie życia w 2014 r. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/trwanie-zycia/trwanie-zycia-w-2014-r-,2,9.html> – Заголовок з екрану.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2016 р.

РУДЕНКО Н.

Київський національний університет будівництва та архітектури, Україна

ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЁЖИ КАК ПРИОРИТЕТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕНЕДЖЕРА В ОБРАЗОВАНИИ В АСПЕКТЕ ПРОФИЛАКТИКИ КУРЕНИЯ СРЕДИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

На основе результатов проведённого анкетирования среди студентов гуманитарного профиля высших учебных заведений Украины и Польши в аспекте их отношения к таким проявлениям девиантного поведения как курение, анализирует потенциальные возможности образовательного процесса формировать у студентов здоровье сберегающую компетентность.

Стратегия реализации такого подхода, по мнению автора, должна способствовать формированию у руководства высшего учебного заведения, профессорско-преподавательского состава здоровье сберегающей компетентности, что позволило бы включить в содержание своей учебной и воспитательной работы эффективных приёмов и методов здоровья сберегающих технологий.

Ключевые слова: *здоровьесберегающая социальная компетентность, здоровый образ жизни, здоровьесберегающие технологии, профилактика курения.*

RUDENKO M.

Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine

THE HEALTHY-SAVING COMPETENCE OF THE STUDENTS AS A PRIORITY OF EDUCATION MANAGER ACTIVITY IN THE ASPECT OF PREVENTION OF SMOKING AMONG STUDENTS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The author analyzes the results of the survey on the attitude of students of humanities Ukraine and Poland to negative (stay healthy) displays deviant behavior as smoking, as well as potential opportunities of the educational process in terms of formation of students' health preserving competences.

The strategy of this approach, according to the author, should promote the leadership of universities, teaching staff competence and health preserving their inclusion in the educational and training activities of techniques and methods stay healthy technologies.

Keywords: *stay healthy competence, healthy lifestyle, quality of life, stay healthy technology, prevention of smoking.*